

УДК 630*9

Доц. О.В. Врублевська, канд. екон. наук;
магістр О.В. Сакаль – НЛТУ України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО СЕКТОРА В ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

Досліджено процес реформування інституційних засад лісового сектора у пострадянських країнах Євросоюзу та його значення для України в умовах інтеграції у європейський простір.

Ключові слова: лісовий сектор, інституційні засади, власність, лісова політика, екологічна політика.

Doc. O.V. Vrublevska; master O.V. Sakal' – NUFWT of Ukraine

Modern Trends of Forest Sector Development in Post-Soviet Countries – Members of the European Union

The process of reforming of the forest sector institutional bases in the post-soviet countries – members of the European Union and its meaning for Ukraine under the integration into the Europe is explored.

Keywords: forest sector, institutional bases, property, forest policy, environmental policy.

У процесі розв'язання складних завдань реформування лісового сектора України увагу науковців і практиків привертають аналогічні процеси, що відбуваються в інших країнах, як джерело досвіду. Копіювання моделей господарювання, сформованих у високорозвинутих країнах з ринковою економікою, є неможливим через кардинальні відмінності попереднього історичного розвитку і традицій ведення лісового господарства. Тому, на наш погляд, особливий інтерес для аналізу представляють трансформаційні процеси у сфері лісокористування на пострадянському просторі. Метою їх дослідження є виявлення основних тенденцій та їхнього значення для України в умовах євроінтеграції.

Тому об'єктом дослідження ми обрали лісовий сектор колишніх соціалістичних країн, які розрізняються за цілями і темпами перетворень, зокрема, у Центральній та Східній Європі (ЦСЄ) – Чехії, Словацької Республіки, Польщі, Угорщини, у Північній Європі – Естонії.

Екологічна і лісова політика цих країн з початку ринкових реформ орієнтувалася на європейську модель. Окрім географічної близькості, у недавньому минулому вказані країни перебували у подібних з Україною макроекономічних умовах. Однак за досить короткий проміжок часу їм вдалося ефективно трансформувати національну економіку відповідно до європейських тенденцій розвитку, швидко влитися в євроінтеграційний процес і стати повноправними членами Європейського Союзу (ЄС). Вивчення їхнього досвіду дасть змогу Україні прискорити й удосконалити процес реформування інституційних засад як лісокористування, так і суспільної діяльності в цілому, дасть змогу уникнути типових помилок та приєднатися до процесу створення об'єднаної Європи.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали положення інституційної економіки, згідно з якими інституційні перетворення є джерелом економічного росту, зумовленого двома основними чинниками, яким ми і

приділимо основну увагу в цій статті: змінами у відносинах власності та змінами у структурі інститутів влади і політичної організації суспільства [1].

Лісова політика тісно взаємопов'язана з іншими напрямками політики (рис. 1), особливо з екологічною. Цілі екологічної політики щодо вирішення таких актуальних проблем як негативний антропогенний вплив на довкілля, зменшення біорізноманіття, нераціональне використання природних ресурсів тощо збігаються з цілями лісової політики, такими як охорона й відтворення лісових насаджень, раціональне використання лісових ресурсів, посилення екологічних функцій лісів. Тому предмет дослідження вивчали ми у світлі взаємодії цих політик.

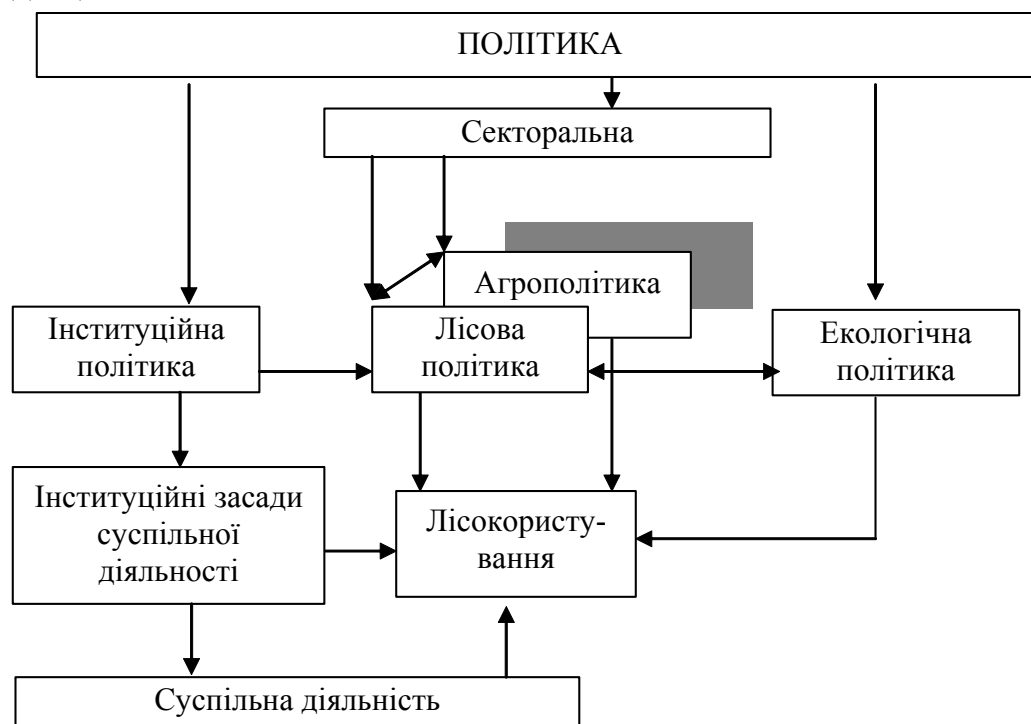

Рис. 1. Взаємозв'язок різних напрямів політики та їх вплив на лісокористування

За своєю сутністю процес реформування інституційних засад лісової політики у досліджуваних країнах носить адаптаційний характер, оскільки ці держави у своїх ринкових реформах орієнтувалися на пристосування до умов входження до ЄС [2].

Трансформація відносин власності є основною ланкою ринкових реформ у постсоціалістичних країнах. Д. Петенелла виділяє такі форми роздержавлення лісових земель: розподіл (часткова або повна передача права користування фізичним особам, домогосподарствам, кооперативам на основі довгострокової оренди), реституція (повернення прав власності, які були експропрійовані, колишнім законним власникам), денаціоналізація (приватизація фізичними особами, домогосподарствами, колективами, кооперативами чи корпораціями), деволуція, або деколективізація (делегування або децентралізація влади, пов'язана з перерозподілом прав власності, державні землі передаються при цьому окремим членам колективу або їх групам) [3]. У процесі роздержавлення лісових земель уряди досліджуваних країн надали перевагу реституції. Ми визначили структуру лісових земель, що склалася, за типами власності (табл. 1).

Табл. 1. Структура лісових земель за типами власності у 2003 р., %

Країна	Публічна власність*	Приватна власність*
Естонія**	38,0	38,0
Польща	82,6	17,4
Словацька Республіка**	77,1	18,4
Угорщина**	60,0	23,4
Чеська Республіка	76,4	23,6

Примітки: * до лісових земель публічної (суспільної) власності належить лісові землі державної та муніципальної (комунальної) власності. До земель приватної власності належать землі, що перебувають в індивідуальній, кооперативній власності та власності громадських і релігійних організацій;
** процес роздержавлення триває.

Відповідно до головного критерію оцінки ефективності трансформації відносин власності на лісові землі – покращення стану лісів – можна стверджувати, що приватизація дрібних лісових ділянок у досліджуваних країнах не виправдала очікувань. Невелика площа (3-5 га) приватних лісоволодінь створює перешкоди для ефективного ведення лісового господарства, зокрема, часто дрібні лісовласники не мають необхідних знань, не володіють досвідом господарювання в лісі, фінансовими, матеріальними й технічними засобами. Значна розпорошеність невеликих лісових ділянок ускладнює, а іноді й унеможлиблює зовнішній контроль лісокористування. Соціальна напруженість виникає також при обмеженні приватними лісовласниками доступу у ліси, особливо якщо це суперечить національним традиціям.

Оренда лісових земель дає змогу усунути недоліки приватної і державної власності. Принципово важливими для запровадження оренди як механізму поступової диверсифікації відносин власності в лісовому господарстві, на наш погляд, є такі аспекти: суб'єкт оренди – орендар (резидент чи іноземна особа); якість лісових ділянок, які передаються в оренду; термін оренди. Рівень загрози національним екологічним та економічним інтересам за певних умов оренди, за нашою оцінкою, відображено в табл. 2.

Табл. 2. Ступінь відповідності типів оренди національним інтересам лісокористування

Якість лісових ділянок	Орендар	
	Резидент	Нерезидент
Продуктивні ділянки лісфонду	Низький рівень загрози	Створює найбільшу загрозу
Деградовані лісові ділянки, неугіддя	Не створює загрози	Створює загрозу

Як відомо, в Україні тривалий час дискутується питання про розмежування функцій державного управління і контролю в галузі охорони, захисту, використання й відтворення лісів та виробничої функції (лісоексплуатація), про відокремлення ролі продавця лісосічного фонду від ролі покупця. Особливо важливим тут є створення дієвого механізму зовнішнього контролю лісоексплуатації. У контексті цих проблем ми виконали порівняльний аналіз інституційних структур лісового сектора досліджуваних країн (рис. 2-3).

Встановлено, що функція держави полягає, у першу чергу, у контролі ведення лісового господарства, в тому числі, у недержавних лісах. Державні

органи надають консультаційні послуги приватним лісовласникам, часто безкоштовні. Ведення лісового господарства у приватних лісах здійснюють лісові менеджери, які наймаються лісовласниками. В іншому випадку ця функція покладається на державні організації, як у Чеській та Словацькій Республіках. Держава надає фінансову підтримку лісовому сектору. У досліджуваних країнах здебільшого субсидії надаються на складання лісовпорядних планів (ці послуги надаються найчастіше спеціалізованими приватними організаціями) та на проведення інших лісівничих заходів. Уряди країн на конкурентній основі реалізують програми підтримки лісоуправління незалежно від форми власності суб'єкта лісових відносин.

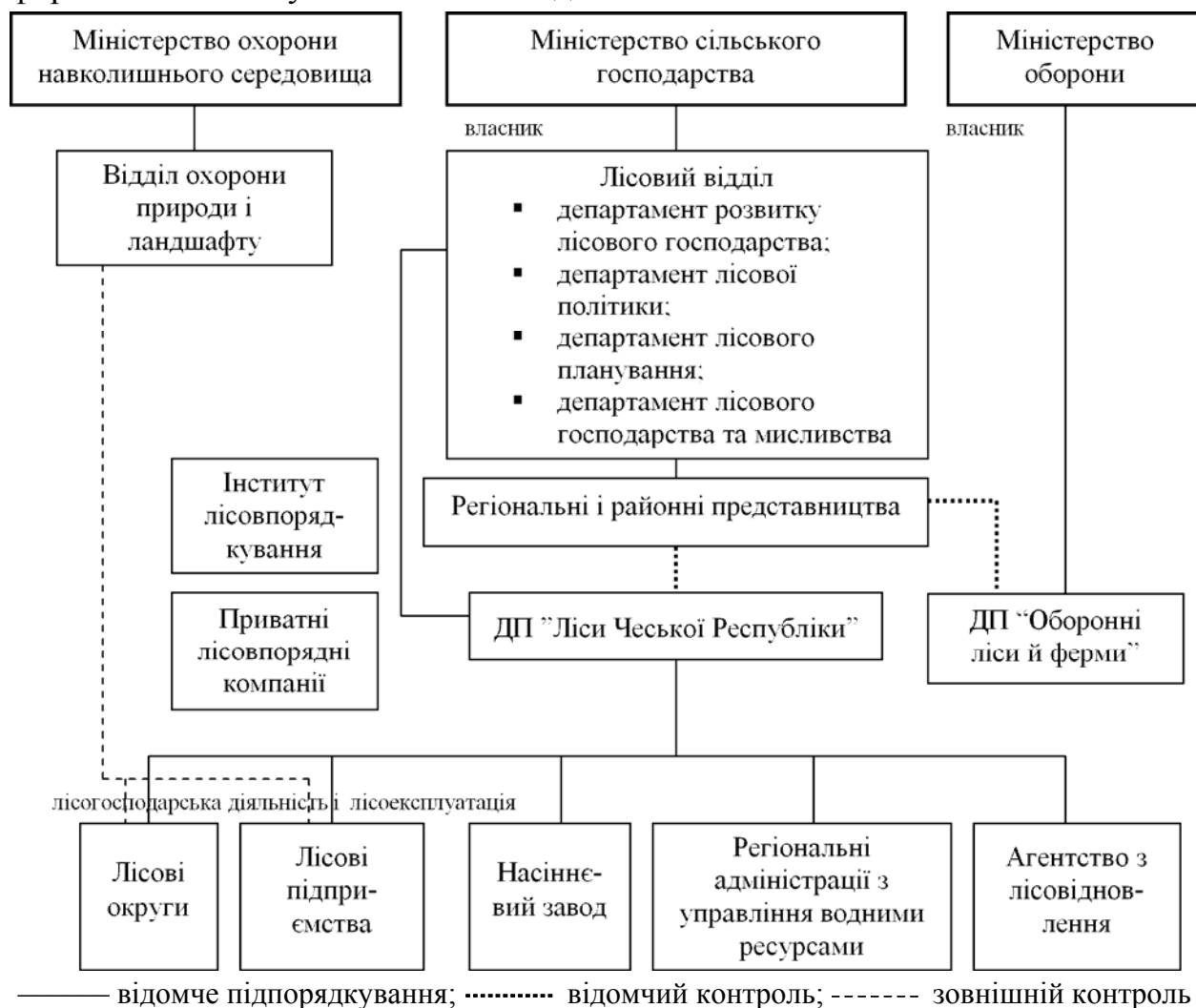

Рис. 2. Інституційна структура лісового сектора Чеської Республіки (склад. за [4-6])

Державними лісами у країнах ЦСЄ управляють державні лісові компанії (агентства). Варто відзначити, що більшість лісгосподарських операцій навіть у державних лісах у країнах регіону виконуються приватними спеціалізованими організаціями за контрактом. Зовнішній контроль лісоексплуатації як у публічних, так і у приватних лісах здійснюється уповноваженим державним органом у сфері охорони навколишнього природного середовища. В Угорщині розмежування функцій державних органів виражено найбільш чітко, причому лісові компанії перебувають фактично під подвійним зовнішнім контролем.

У країнах ЦСЄ спостерігається тенденція скорочення частки експлуатаційних лісів. Ліси спеціального призначення, зважаючи на виконувані ними соціально-екологічні функції, майже повністю перебувають у публічній власності. Як виняток, у Польській Республіці 5,2 % лісів спеціального призначення є приватними. Досвід показує, що приватні лісовласники не завжди у своїй діяльності враховують екологічні вигоди, частіше превалює комерційний інтерес. Частка деревини, заготовленої при доглядових рубаннях у країнах регіону, як і в Україні, є значною, але ця ситуація з кожним роком покращується. Перевага надається природному поновленню лісів.

Рис. 3. Інституційна структура лісового сектору Угорщини (скл. за [5, 6])

Лісовий сектор перебуває під загальним впливом процесу євроінтеграції, в якому дедалі більшої уваги приділяється екологічним аспектам. Процес формування спільних екологічної і лісової політик ЄС був тривалим і складним, оскільки регулювання цих сфер не було передбачено Римським і Маастрихтським договорами, які заклали підвалини ЄС. Серед країн-учасниць не було єдності щодо доцільності спільної лісової політики, оскільки в цьому вбачали порушення принципу субсидіарності. Тим не менш поступова інтеграція спільних дій щодо лісового сектору в інші сфери діяльності ЄС призвела, як вважають, до вироблення й затвердження спільної стратегії дій у лісовому секторі. Україні, націленій на вступ до Євросоюзу, необхідно, на нашу думку, враховувати такі зовнішні вимоги і обставини, а також застереження експертів:

- за оцінками дослідників, ухвалена Європарламентом "Стратегія Європейського Союзу в галузі лісового господарства" (1997) є однобічною, в цьому документі домінують комерційні аспекти;
- екологічна політика ЄС є неефективною, і це може призвести до деградації довкілля, оскільки об'єднання пропагує постійне й швидке економічне зростання і промисловий розвиток, а не прагне реалізації концепції сталого розвитку;

- у постсоціалістичних країнах, що вступили в ЄС, був набутий позитивний досвід ухвалення прогресивних законодавчих актів, деякі з яких були якісно кращими за екологічне законодавство ЄС, але вони були змушені беззастережно прийняти нормативну базу ЄС;
- шоста Програма дій ЄС щодо охорони навколишнього природного середовища (2002-2012) передбачає координацію заходів у сфері довкілля та лісовому секторі не тільки держав-членів ЄС, але й держав-кандидатів та інших країн Європи. Вимоги щодо захисту навколишнього середовища інтегруються у інші напрями політики ЄС, в тому числі й зовнішню. Вагома роль відводиться наднаціональним інституціям та неурядовим організаціям;
- як один з найважливіших напрямів діяльності ЄС у лісовому секторі розглядається боротьба з незаконними рубаннями; пріоритетом у лісовому секторі є технічна політика, метою якої є екологізація техніки і технологій.

Євроінтеграція вимагає від України удосконалення та адаптації законодавства в напрямку екологічних стандартів і норм екологічного права ЄС та узгодження національної екологічної та лісової політики із спільною політикою ЄС у цій галузі. Проте, це є дуже дорогим завданням, оскільки 90 % від прогнозованої суми витрат країни-претенденти на вступ до ЄС повинні забезпечити самостійно за рахунок внутрішніх джерел або інших, не пов'язаних з ЄС. На теперішній час відсутній комплексний аналіз витрат і вигод лісового сектора, зумовлених вступом України до ЄС. Враховуючи досвід постсоціалістичних країн, що стали членами ЄС, Україні доцільно розробити власний сценарій розвитку, в якому б гармонійно поєдналися переваги європейської інституційної моделі, попередній позитивний досвід господарювання в лісі й національні особливості лісокористування.

Література

1. Інституційні перетворення як передумова ефективного використання ресурсного потенціалу регіону: Матеріали щорічної загальноінститутської науково-практичної конференції 24 квітня 2003 року. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2003. – 458 с.
2. Будкін В. Передумови і результати трансформації власності у постсоціалістичних державах//Економіка України. – 2002, № 5. – С. 76-83.
3. Petenella, D. Privatization of Mountain Forest Land in Countries in Transition: Problems and Potentials (Paper for the IUFRO book "Forest in Sustainable Mountain Development: a State-of-Knowledge Report for 2000").
4. Полякова Л., Попков М., Савущик Н., Пивовар С. Леса и лесное хозяйство Чешской Республики// WoodBusiness. – 2002, № 3. – С. 20-24.
5. Полякова Л., Попков М., Савущик Н., Пивовар С. Лісовий сектор Угорщини, Словачії і Чехії: основні напрями розвитку// Лісовий і мисливський журнал. – 2003, № 1. <http://www.fmnc.com.ua>.
6. Conservation and Sustainable Management of Forest in Central and Eastern European Countries. – European Commission Phare Programme, 1999.

УДК 658.511:339.13

Асист. І.О. Гайдук – Львівська КА

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто класифікацію фінансових ресурсів підприємства за показниками їх формування та використання.

Ключові слова: фінансові ресурси, джерела формування, напрями використання фінансових ресурсів.